

Když se dva světy potkávají: role partnera v životě ženy s akademickým povoláním

When Two Different Worlds Encounter: The Role of a Partner in the Life of a Women Occupying Academic Professions

Veronika Očenášková^{1*}, Irena Sobotková¹

¹*Katedra psychologie FF UP, Olomouc*

Abstrakt

Článek se týká společensky aktuálního tématu partnerské spokojenosti žen pracujících v akademických povoláních. Hlavním cílem prezentované části výzkumu bylo zmapovat role partnera, které pozitivně či negativně souvisejí s úspěšným zvládnutím akademické profese ženy, jakož i se spokojeností v rodině a partnerství. Těžiště výzkumu bylo v kvalitativní metodologii. Výzkumný soubor tvoří 32 žen ve věku 30-52 let, které se věnují akademické profesní dráze tři a více let a žijí minimálně 3 roky v trvalém partnerském vztahu. Dílčí výsledky výzkumu ukazují, že ačkoliv ženy kladou důraz na svou rodinu a partnerský život, profesní povinnosti výrazně dominují a zasahují do jejich osobního života. Postoj partnera a jeho role v tom, jak žena zvládá obě oblasti, jsou zásadní. Partner většinou pomáhá ženě instrumentálně v domácnosti i při výchově dětí, má výrazný podíl na materiálním zabezpečení rodiny, především však ženu podporuje psychicky a podílí se na regulaci její pracovní činnosti. Vzhledem k aktuálnosti zkoumané problematiky budou mít výsledky naší studie bezprostřední praktické využití pro profesně vytížené ženy nejen z akademické sféry.

Klíčová slova: ženy pracující v akademickém povolání, gender, dvoukariérové manželství, postoj partnera k profesní dráze ženy, role partnera

Abstract

The article deals with a socially current topic of partnership satisfaction of women working in academic professions. The research project from 2013 focused on a deeper examination of subjective experiences of women working at Czech state universities and colleges. The presented part of the research provides an insight into women's perceptions of their partners' attitudes to their profession and their partners' roles regarding the harmony of their personal and professional life.

---

*Korespondenční autor: Katedra psychologie FF UP, Vodární 6, 771 80 Olomouc
e-mail: veronika.ocenaskova01@upol.cz

The core of the research is qualitative methodology which allowed us to analyze obtained answers in more detail and obtain new and discovered research knowledge about partnership relations of a specific category of women. The main method for data collection was a semi-structured interview. Medical history questionnaires and observation were also used. The research sample of the population consisted of 32 women in young and middle adulthood who have dedicated themselves to academic careers at state universities (n=28) and at research institutes (n=4) in the Czech Republic for at least three (3) years (at the positions of assistant and associate professor) and who have been in a permanent partner relationship for at least three years. Teaching, research and publishing is also a part of their active profession.

Most research female participants (n=28) assess their partners' attitude toward their profession as a positive one; they mentioned such things as respect, mutual understanding and friendship. In all cases (n=32), partners help to deal with their professional and personal life requirements on several levels. The partner's role has a psychologically supportive meaning for the participants, since the partner provides psychological support, an opportunity to share and a sense of safety and security. He also boosts her confidence and self-esteem in her professional life. For thirty (30) women, their partner is a natural support. The mentally instrumental role of their partner can be interpreted as a sense of security whereby their partners help at home, with the children, or in professional matters. Partners help to manage the dual roles of women through material and instrumental assistance. They provide financial support for the family, participate in the running of the household and in taking care of children, although women still play the main role in households. To a certain extent, partners can affect women's working activities in terms of boosting or reducing them. Thus they also play a regulating role in women's lives. Partners' social roles lie mainly in support, relaxation and maintaining mental health. A partner provides for a woman and warns a woman when she is overworked and does not rest enough, and he also encourages her to do free time activities and relax. According to 22 participants, the essential condition to a functional relationship, and at the same time to effectively manage a dual role, is to attempt to consider and combine their time limitations, to discuss them and meet each other half way. The partner of a woman in academia is a mature, independent and understanding person. Four women feel misunderstood by their partner in terms of their professional role, and one participant stated her partner refuses to accept her success. Partners' negative attitudes contribute to internal and external conflicts between job and family, and to excessive escaping to work or to frustration from the need of self-realization.

The lack of psychological studies prevents comparisons among different type of research, and since other studies have different focuses methods and research sample characteristics. Previous research focused mainly on partners' participation in family duties, households, and in raising children (Dancer, Gilbert, 1993; Hall, MacDermid, 2009; Hoschschild, Machung, 2012). Our findings show that the partners' role is much wider. A functional partnership makes it easier for women not only to synchronize professional, family and personal life, but also to manage the professional requirements as such. In addition to frequently discussed instrumental help, participation in the upbringing of children and financial security, the psychological and supportive role of a partner were mentioned as subjectively important. Partners play an important role in regulating the working hours and mental health of female participants, and thus contribute to their overall life satisfaction.

Keywords: women in academia, gender, dual-career marriage, partner's attitude to women's professional career, partner's role

---

Úvod

Článek se týká společensky aktuálního tématu partnerské spokojenosti žen pracujících v akademických povoláních. Ve výzkumném projektu realizovaném v roce 2013 jsme se pokusili o hlubší sondu do prožívání a subjektivních zkušeností žen pracujících na českých státních vysokých školách. Zvolit si akademické povolání pro ženu znamená i nutnost přenést se přes mnohá úskalí i předsudky, které tato práce představuje, a překonat překážky, které si člověk neznalý akademického povolání neuvědomuje. Představa neustálého teoretizování za stolem bez praktických zkušeností prokládaného několikaměsíčním volnem a občasnou přehlídkou v talárech však není reálná. Ve skutečnosti tyto ženy svádějí neustálý boj se stereotypním chápáním akademického světa jako typicky mužského, věnují se různorodé a nikdy nekončící činnosti od práce badatelské přes výuku až po administrativní a organizační aktivity – to vše s minimálním finančním ohodnocením, a neustále se přizpůsobují změnám, růstu nároků i nejistotě, které akademické prostředí každý den přináší.

Pro akademické pracovnice je však zcela zásadní skloubení specifických nároků akademického povolání s osobním životem, kdy vlastní volný čas téměř chybí a veškerá zbývající energie je věnována dětem. Ženy, které se na tuto cestu vydají, musí mít odhodlání a neochvějnou vůli k seberealizaci a v neposlední řadě by měly mít po svém boku partnera, který rozhodnutí své partnerky respektuje a podporuje ji v něm. Je tomu tak ale skutečně? A jakým způsobem partner ženě pomáhá a kdy ji naopak brzdí? Prezentovaná část výzkumu poskytuje odpovědi na tyto otázky a nabízí tak výsledky jedné z částí rozsáhlého výzkumného projektu zabývajícího se partnerskou a profesní spokojeností žen v akademických povoláních.

Dosavadní výzkumy jsou především sociologické a zaměřují se na genderové otázky a rodinnou politiku. Naším záměrem je přiblížit optikou žen akademiček jednotlivé aspekty na straně jejich partnera, které pomáhají nebo naopak znesnadňují sladování role akademické pracovnice na jedné straně, partnerky a matky na straně druhé. Tímto způsobem reagujeme i na absenci psychologických výzkumů na toto téma.

Nová role ženy

Psychologové se problematice rolového zatížení ženy věnují ze širší perspektivy ve smyslu většího tematického důrazu na rodinu a partnerství. Aktuálním a poměrně frekventovaným tématem jsou především dvoukariérová manželství (Gilbert, 1993; Rapaport & Rapaport, 1976). Dvoukariérová partnerství a manželství, v nichž oba partneři věnují svému zaměstnání rozsáhlou přípravu, dlouhodobě se v něm angažují a realizují v něm obvykle svůj další profesní postup, nejsou už v tzv. západní společnosti ničím neobvyklým (Benokraitis, 2012; Hakim, 2000). Současná žena čerpá svou spokojenost nejenom z rodiny, z partnerství a z funkční domácnosti, které pro ni stále představují vysokou hodnotu, ale také ze své profese,

v níž dosahuje pozitivních výsledků. Pepitone-Rockwell (1980) popisuje novou generaci žen jako tzv. „new bread“ (nová rasa), tedy ženy, které chtějí menší rodinu, otevřené možnosti pro rozvoj kariéry a liberálnější vymezení ženské role.

Genderové rozdíly se postupně stírají, mužské a ženské role v manželství jsou symetrické a zastupitelné. Přesto se zdá, že tato skutečnost je v praxi výhodnější pro ženy, zatímco muži preferují tradiční pojetí role ženy jako matky a hospodyně, jak to potvrzují i výzkumné závěry Čermákové, Maříkové, Šanderové a Tučka (2000). Podle Dudové (2006) jsou ženy nuceny zvládat současně staré i nové oblasti povinností, přičemž muži vnímají situaci jako nespravedlivý útok na své pozice, pocítují ztrátu toho, o čem jsou přesvědčeni, že patří jim a jen s obtížemi se vzdávají svých výsad.

Podle Bierzové (2006) jsou ženy daleko diferencovanější v rámci svých životních voleb, které jsou u nich určeny především přítomností dětí a vzděláním. Čím je žena vzdělanější, tím více se orientuje i mimo rodinu a naopak. Genderová dělba rolí v rodině a stereotypy jsou však hluboce zažitá a mění se jen pomalu. Faktem také zůstává, že kariéra ženy byla v české společnosti dlouhodobě spjata s nepříznivými obsahy a asociována s „kariéristkou“, se kterou se ženy neztotožňují (Křížková & Helšusová, 2002). Křížková (2002) ve své případové studii věnované ženám manažerkám také uvádí, že tyto ženy raději volí strategii nemluvit o svých úspěších s manželem, a to proto, aby udržely partnerovu představu o nutnosti a přirozenosti nastavení genderových vztahů.

Ženy akademického povolání v dvojí roli

Vohlídalová (2006) došla k závěru, že v rámci časově náročných profesí jsou to právě ženy pracující na pozici vědeckých a odborných duševních pracovníků (36,6 %), které uvádějí jako nejčastější důvod rozchodu z partnerem vlastní profesní život. Konflikt mezi nároky vyplývajícími z pracovní a osobní, resp. rodinné oblasti je označován jako rolový či interrolový konflikt. V literatuře se vyskytuje hlavně ve dvou podobách: jako konflikt práce – rodina (work – family conflict, WFC), kdy zdrojem konfliktu jsou pracovní nároky zasahující do rodinného soužití, a jako konflikt rodina – práce (family – work conflict, FWC), kdy rodinné povinnosti znesnadňují plnění pracovních úkolů (Gareis, Barnett, Ertel, & Berkman, 2009; Netemeyer, Boles, & McMurrian, 1996; Voydanoff, 2005).

Tematicky velmi blízká problematika rovnováhy mezi prací a osobním životem, tzv. work – life balance, byla u nás zkoumána především sociology v souvislosti s budováním kariéry v profesích náročných časově i z hlediska pracovního nasazení, kam autoři řadí i akademická povolání (Šaldová, 2007; Tupá, 2007; Vohlídalová, 2011). Z psychologů se rovnováhou základních životních oblastí jako jeden z prvních zabýval slovenský psycholog žijící v Německu, Peter Gröpel (Gröpel, 2006, 2007; Gröpel & Kuhl, 2009).

Akademická profese představuje výrazné časové, ale i psychické a rolové zatížení. Nároky vyplývají především z té skutečnosti, že očekávání vztahující se k těmto kvalifikovaným ženám jsou protikladná: měly by být oddány práci stejně jako muži a současně se od nich požaduje, aby upřednostňovaly především rodinu (Cosser & Rokoff, 1971). Práce v akademické sféře obvykle přesahuje běžnou pracovní dobu a důraz na výkon a výsledky vzhledem k narůstající konkurenceschopnosti a rostoucím požadavkům rok od roku sílí. Zcela

neodmyslitelnou nutností je zde, více než jinde, sledovat aktuální trendy v oboru a neustále se vzdělávat. Socioložka Marcela Linková (2007) potvrzuje, že vědecký harmonogram je tak „našlapaný“, že vlastně ani neexistuje vhodný čas, kdy mít například dítě, neboť pro ženu to téměř vždy znamená omezení, zpomalení, výpadek. Akademická profesní dráha vzhledem k časové náročnosti a různorodosti aktivit (od publikačních výstupů přes výuku až po grantovou činnost) a taky například vzhledem k nutnosti sledovat obor a snaze nevypadnout z rozjetého „akademického vlaku“ zasahuje do soukromého života (Červinková, 2007; Linková, 2007; Šaldová, 2007). Proto je pro ženy akademičky velmi obtížné být úspěšné v práci i v soukromí a zařídit se tak, aby ani jedna z těchto oblastí nestrádala.

K obtížnému zvládnutí dvojí role ženy pracující v akademickém povolání může přispívat i nevole partnera akceptovat důsledky pracovního vyčerpání ženy, které se mohou v partnerském a rodinném životě projevit menším množstvím času a péče. Z hlediska genderových stereotypů může muž negativně prožívat ohrožení stále hluboce zakořeněné tradiční role muže a ženy v manželství, ztrátu moci a výsady muže jako živitele. Na druhou stranu partner pro ženu obvykle znamená významnou oporu a pomoc, jak všechny nároky osobního i pracovního života zvládat. Na úspěšnou akademickou dráhu ženy lze tedy pohlížet jako na významný posun v možnostech její seberealizace, zároveň však také jako na možný zdroj vlastního rolového konfliktu a konfliktu s partnerem.

Česká republika vykazuje zajímavý demografický trend: ačkoliv podíl vysokoškolaček za posledních deset let převýšil podíl mužů vysokoškoláků (ze 47 % v roce 2001 vzrostl na 56 % v roce 2011), pro akademickou dráhu se stále rozhoduje přibližně o polovinu méně žen než mužů. V rámci Evropy máme 7. nejnižší podíl žen ve vědeckých pozicích (Český statistický úřad, 2011). Již zmíněný neustálý důraz na výkon, soutěživost a maximální flexibilitu v rámci akademické dráhy, rostoucí požadavky (nutnost zahraničních stáží, důraz na publikační činnost), ale i touha po založení rodiny i pozdější nároky spojené se zkombinováním profesního a rodinného života zřejmě odrazují ženy v mladší a střední dospělosti od této volby. Jak uvádí Marta Vohlídalová (2011), ženy tak stojí mezi dvěma odlišnými systémy hodnot.

Benokraitis (2012) zmiňuje, že především ženy akademičky mají tendenci vybírat si partnera rovněž z akademické oblasti. Směřuje k tomu možnost seznámení se v akademické profesi, sdílení podobných zájmů a stejný stupeň vzdělání.

Role partnera a sladování domácích povinností s partnerem

Je nutné si uvědomit, že historický kontext má na ženskou roli a očekávání s ní spojená stále vliv. V souvislosti s industrializací vzniká například dělba rolí v rodině podle pohlaví, stereotypně nazývána jako tradiční, podle které je role ženy především v domácnosti a ve výchově dětí, zatímco otec je téměř nepřítomný. V době komunismu ženy zase volily „polovičatou kariéru“, v níž se zřekly vyššího postupu, aby nerezignovaly na rodinu, což může u žen vzbuzovat přídavné vnitřní konflikty pramenící z jejího postavení (Havelková, 2007). Postoj k rozdělení domácích povinností mapují i výzkumy ve světě. Americká studie zaměřená na dvoukariérová partnerství akademických pracovníků prokázala, že ačkoliv naprostá většina párů považuje rozdělení zodpovědnosti mezi pracovní a rodinné povinnosti

za rovnocenné pro muže i ženu, pouze 9 % párů toto rozdělení ve skutečnosti respektuje. Ve většině případů leží mnohem více tzv. „domácích povinností“ na bedrech ženy, především těch, které se týkají péče o děti (Hall & MacDermid, 2009). Role muže je podle Hochschildové (1997) i českých autorů (Červinková, 2007) konfrontována s postojem společnosti, která ho oceňuje především za to, jak dokáže rodinu zabezpečit, tedy kolik dokáže v práci vydělat. To, do jaké míry pomůže své partnerce s domácími povinnostmi, je podle stereotypů méně významné. Uvědomují si to i ženy, proto na pomoci partnera nelpí. Participace partnera na práci v domácnosti se odvíjí většinou od vnímání povinností ve smyslu genderových přesvědčení, ale také od rozsahu a charakteru povolání partnera.

Hochschildová s Machungovou (2012) na základě hloubkových rozhovorů s padesáti páry, ve kterých se ženy věnovaly časově náročnému zaměstnání, konstatují, že pouze 20 % mužů má skutečný zájem se svými profesně vytíženými ženami sdílet domácí práce a taky tak činí. Zbytek mužů buď účast na domácích povinnostech odmítá proto, že je neumí, nebo čeká a účastní se až na požádání, nebo ženám namísto pomoci v domácnosti nabízí „náhradní“ pomoc například formou psychické podpory, pochvaly či zajištěním dopravy do práce. Podobně i Červinková (2007) ve svém kvalitativním výzkumu zaměřeném na ženy vědkyně popisuje, že jsou to spíše ženy, které se podřizují, a to také v důsledku toho, že muži zůstávají rodinnými událostmi spíše nedotčeni, zatímco ženy vedou „podvojnou existenci“ utvářenou rodinnými i institucionálními faktory, které jsou v rozporu. Dudová (2006) ve svém výzkumu zjistila, že „moderní“ partneři především v dvoukariérových partnerstvích kladou důraz na kvalitu společně tráveného času a společné zájmy, nikoliv na kvantitu. Tolerance a přizpůsobení jsou vyžadovány od obou partnerů, a přestože je podíl domácí práce rovnocenný, větší díl zodpovědnosti, zejména v koordinaci a organizaci aktivit, stále nese žena.

Aktuální trend harmonizace profesního a osobního života však posunuje tuto otázku k oběma partnerům a směřuje myšlenku společného sladování ke sdílené zodpovědnosti, která vede k radosti obou partnerů (Červinková, 2007). Kolektiv amerických autorů (Minnotte, Minnotte, Pedersen, Mannon, & Kiger, 2010) svým kvantitativním výzkumem potvrdil hypotézu, že pokud oba partneři zastávají rovnocenný postoj ve smyslu sdílení rolí v domácnosti a tolerance k pracovnímu vytížení partnera, je partnerská spokojenost signifikantně vyšší a oba partneři významně méně prožívají konflikt práce – rodina.

Metodologie

Cíle výzkumu

Hlavním cílem celého výzkumného projektu bylo zmapovat subjektivně důležité aspekty partnerské a profesní spokojenosti žen v akademických povoláních. Zjišťovali jsme, zda ženy hodnotí stávající rozvržení času mezi osobní život (partnerství, rodinu a volný čas) a zaměstnání jako uspokojivé. Zajímalo nás také, jak ženy vnímají postoj partnera k jejich profesi a jeho roli vzhledem k harmonizaci obou oblastí. Tento článek odpovídá pouze na

jednu ze čtyř výzkumných otázek: Jak ženy reflektují partnerův postoj k jejich profesi a roli partnera ve zvládnání nároků rodinného a profesního života?

Metody

Výzkum měl explorativní charakter. Šlo o výzkum s těžištěm v kvalitativní metodologii, která se jeví jako nejvhodnější ke zkoumání různých aspektů partnerského života a akademického povolání participantek. Šlo o hlubší sondu do prožívání a subjektivních zkušeností žen. Kvalitativní varianta výzkumu nám umožnila detailnější analýzu získaných odpovědí a získání nových a objevných vědeckých poznatků o partnerském životě specifické kategorie žen.

Z hlediska metod použitých v celém výzkumu šlo o smíšený typ výzkumu. Výzkumným designem je podle Cresswella (2003) tzv. souběžná vnořená (zakotvená) strategie, což znamená, že data jsou sbírána z hlediska kvalitativního a kvantitativního přístupu souběžně, při jejich analýze jsou ale data získaná jednou metodou ve výzkumu dominantní (v našem případě data získaná hloubkovým rozhovorem), zatímco zbylá data mají menší prioritu, jsou významově „vnořená“ a mají spíše doplňující a obohacující charakter. Zodpovězení výzkumné otázky zpracované v tomto článku bylo ovšem z metodologického hlediska pojato jako ryze kvalitativní.

Hlavní metodou sběru dat v prezentované části výzkumu byl polostrukturovaný rozhovor, který nám umožnil získat cenné informace o názorech cílové skupiny a způsobech pochopení toho, co se děje; proč ženy jednájí určitým způsobem a podle čeho organizují své každodenní aktivity a interakce (viz Hendl, 2008; Miovský; 2006). Dále bylo využito také anamnestických dotazníků a pozorování. Rozhovory byly realizovány na pracovišti participantek (25 rozhovorů), v kavárně (4 rozhovory) a v domácnosti žen (3 rozhovory). Průměrná délka rozhovoru byla 55 minut. Účast ve výzkumu byla dobrovolná. Participantky byly ubezpečeny o anonymitě výzkumu a informovány o jeho účelu.

Jednotlivé otázky rozhovoru, které se týkaly postojů partnera a jeho role v tom, jak ženy zvládají skloubení osobního života a akademické profese, byly:

- Co myslíte, že je pro vašeho partnera ve vztahu nejdůležitější?
- Cítíte, že je vám partner ve vztahu oporou? A v čem?
- Jaké máte rozdělení rolí ve vaší domácnosti (můžete uvést konkrétní situaci)? Jak se podílí partner na domácích povinnostech?
- V čem spatřujete největší dopad vaší práce na vztah? Prožila jste s partnerem nějakou těžkou situaci, konflikty nebo nedorozumění kvůli náročnosti vaší profese? Jednalo se o jednorázovou záležitost nebo dlouhotrvající konflikt? Co vám pomohlo situaci vyjasnit a zlepšit?
- Ustupuje vám partner někdy kvůli vaší náročné práci (kvůli pracovním povinnostem, nedostatku volného času)? Jak posuzujete míru jeho tolerance vůči vám? Ustupujete v něčem vy? A v čem?
- Jak trávíte váš společný volný čas? Co si o vašem pracovním nasazení myslí váš partner? Je váš partner spokojen s množstvím společně tráveného času? Jak se staví

k nedostatku času a dalším dopadům náročné profese na váš osobní život? Máte někdy pocit, že by vám partner něco vyčítal? Cítíte někdy ze strany partnera nepochopení?

Rozhovory byly po souhlasu dotazované zaznamenány na diktafon. Aby byla data podrobná, použili jsme pro převedení zvukového materiálu do textové podoby doslovnou transkripci. V zájmu zachování etiky výzkumu a ochrany osobních údajů byl zvukový záznam ihned po přepsání smazán. Jména účastnic výzkumu byla nahrazena kódem, ze kterého bylo možné odvodit pouze širší odborné zaměření (např. JAZ1 je participantka z oboru zabývajícího se filologií – v našem výzkumném souboru buď anglickou, českou či německou). Získaná data byla zpracována na základě kvalitativní obsahové analýzy, tedy prostřednictvím kódování. Kód (neboli symbol) je přiřazen k úseku dat tak, že ho kategorizuje vzhledem k tématu a výzkumným otázkám. Vzniklé subkategorie byly dále dávány do vzájemných vztahů, čímž jsme docílili systému kategorií a subkategorií popisujících zkoumanou roli partnera v profesním a osobním životě žen (viz Hendl, 2008). Průměrná délka jednoho analyzovaného rozhovoru byla 14 stran, celkový objem textu tedy činil přibližně 450 stran.

Výběrový soubor

Základní populací pro výběr účastnic výzkumu byly ženy pracující na univerzitách a výzkumných pracovištích v České republice. Výběrový soubor tvoří 32 žen v období mladé a střední dospělosti, které se věnují akademické profesní dráze na státních vysokých školách (n=28) a ve výzkumných ústavech (n=4) v České republice nejméně 3 roky (na pozici odborná asistentka a docentka¹) a žijí minimálně 3 roky v trvalém partnerském vztahu. Ve své profesi se aktivně realizují v pedagogické, vědecké a publikační činnosti. Průměrný věk byl 39,2 let (rozpětí 30-52 let). Participantky pocházejí z Olomouckého, Jihomoravského, Středočeského, Zlínského a Pardubického kraje. Zastoupení z hlediska oboru bylo různorodé: 7 participantek se věnuje přírodním vědám (fyzika, chemie), 7 participantek se věnuje filologii (anglistika, bohemistika, germanistika), 6 participantek pracuje v sociálních oborech (psychologie, sociální práce), 6 participantek působí v oblasti pedagogiky (andragogika, didaktika, hudební výchova, pedagogika, zdravotní věda), 2 participantky se zabývají vědami o kultuře a umění (hudební věda, kulturní antropologie), 1 participantka pracuje v oblasti historických věd (muzeologie), 1 participantka se zaměřuje na právo, 1 participantka na filozofii a 1 participantka se věnuje lékařství. Z hlediska akademické hierarchie se jednalo o 5 docentek a 27 odborných asistentek (7 z nich však aktuálně bylo v habilitačním řízení). Participantky byly dotazovány na vzdělání a odborné zaměření partnera. Pouze 9 partnerů mělo akademický titul Ph.D. a 8 z nich nadále pracuje ve vědě. Patnáct partnerů mělo podle sdělení participantek magisterské vysokoškolské vzdělání, z toho 3 muži byli lékaři. Tři partneři mají vysokoškolské vzdělání úrovně bakalář a 5 žen uvádí u svého partnera středoškolské odborné zaměření (obchodní akademie, vojenská akademie, automechanik).

---

¹ Pozice profesorky nebyla ve výběrovém souboru zastoupena.

Vzdělanostní profil partnerů žen zapojených do výzkumu napovídá, že se v našem výzkumu jedná o páry akademické jen v několika málo případech (8). Průměrná délka partnerského vztahu byla 15 let. Většina žen (28) uzavřela s partnerem manželství, 4 ženy žijí s partnerem v nesezdaném soužití ve společné domácnosti. Ve 30 případech se jednalo o první manželství či nesezdané soužití, ve kterém mají participantky s partnerem děti, u zbylých 2 žen je současné manželství či nesezdané soužití druhé v pořadí. Co se týká počtu dětí, bezdětná partnerství uvádí 7 žen, jedno dítě má s partnerem 11 žen, dvě děti 13 žen a tři děti jedna participantka.

Počáteční výběr vzorku byl založen na osobních kontaktech s ženami z akademického prostředí, které byly osloveny prostřednictvím informačního dopisu (16 žen), tedy metodou prostého záměrného výběru. Dalšíh 16 participantek jsme postupně získali metodou sněhové koule, tedy na základě doporučení již zapojených participantek. Intenzivní sběr dat probíhal od února do května 2013, za zkoumanými osobami jsme dojížděli.

Výsledky²

Výzkumná zjištění, které na tomto místě uvádíme, jsou doplněna ilustrativními výroky participantek. Záměrně vynecháváme jména, věk i příslušné obory participantek, aby byla zachována anonymita.

Prvním okruhem analýzy, která se týkala role partnera v otázce participantčina úspěšného zvládnutí profesní dráhy a osobního života, byl **postoj partnera** k její profesi. Od postoje partnera k ženině profesi se odvíjí i další analyzovaný okruh, kterým je jeho role ve zvládnání nároků profese a úspěšného skloubení práce a rodiny.

Většina participantek výzkumu (n=28) hodnotí partnerův postoj k jejich profesi jako převážně pozitivní, hovoří o respektu a pochopení. Tolerance je vztahována jednak ke specifikům akademické profese celkově, ale i k nárokům, které nejvíce zasahují do partnerského, rodinného i osobního života, například k výjezdům na stáže, k nedostatku volného času i k udržování domácnosti: „*Partner je tolerantní neustále. Nemáme doma naklizeno, nemá navařeno (...) jako snažím se, ale občas nezvládám, tak jo, to on ustupuje, nebo třeba řeknu v sobotu a o víkend, potřebuju do práce, tak to bere jako fakt. Přijdu zítra o půlnoci nebo nepřijdu přes noc vůbec, potřebuju něco udělat...*“ Tolerance partnera je popisovaná jako přirozená a autentická. Někdy je pozitivní postoj partnera vnímán jako samozřejmý, což si ženy uvědomují až při rozhovoru. Dodávají, že by to tak být nemělo a vyjadřují partnerovi vděk za jeho vstřícný postoj: „*Myslím si, že by byl strašně rád, kdybych se mu věnovala víc, ale nikdy mi to nevyčítal tvrdě. Vždycky si vytvořil vlastní program... Já si to uvědomuju až při tom rozhovoru, že vlastně je hodně tolerantní. Já nevím, jestli bych sama byla tak tolerantní vůči partnerovi, kdyby to bylo obráceně...*“ V případech velkých profesních nároků u obou partnerů byla tolerance považována za vzájemnou.

---

² Výsledky analýzy jsou uspořádány v systému od nejobecnější úrovně výzkumného okruhu, přes úroveň kategorií až po nejkonkrétnější subkategorie. Názvy výzkumných okruhů jsou v textu zvýrazněny tučným písmem, názvy kategorií jsou podtrženy a jednotlivé subkategorie jsou odděleny odstavcem.

U čtyř participantek je celkový postoj partnera vnímán spíše negativně a z něho vyplývá i negativní role ve zvládnání nároků rodiny a profesního života.

Jedna participantka pociťuje nepříjetí svého profesního úspěchu partnerem, což ji vede k tendenci nemluvit o vlastních profesních úspěších a o své práci před partnerem: „*Pro něho asi není tak jednouché si zvyknout, že ono je to společensky hodnocené výš. Tak já nevím, jak to z pohledu muže pociťuje. Někdy jsem měla pocit, že mu to i vadí, že to třeba neříká, nedává najevo, ale viděla jsem, že mu to vadí, že s tím třeba bojuje. Vždycky jsem se snažila trošku se upozadovat, nemluvit o tom tolik, to je pravda, že jsem se tohle naučila. Jako moc to neukazovat, že pracuju v akademické sféře. Jak se tím muži někde chlubí, tak já jsem opak.*“ Profese pro tuto ženu představuje únik před nepříjemnými situacemi v partnerství.

Tři ženy pociťují nepochopení své profesní role ze strany partnera, z toho jedna žena se v důsledku partnerova upřednostňování vlastní profesní dráhy cítí upozadovaná a její potřeba seberealizace je frustrovaná. Častá nemocnost dítěte navíc této ženě nedovoluje věnovat se práci na plný úvazek, naopak participantce hrozí, že kvůli dvěma zmíněným aspektům bude muset akademickou dráhu zcela opustit. Partneři těchto tří žen o jejich profesi nejeví příliš velký zájem, nesdílejí s nimi pracovní problémy a jejich představa o ženině povolání je zkreslená: „*Tak to je dlouhotrvající konflikt. Já si myslím, že on má zkreslené představy o tom, co my tady děláme, že on jako to úplně neví, co já tady jako dělám, co je náplní. Protože on se na to neptal, takže on si myslí, že tady odučím, musím napsat nějaké články, možná tady něco dělám...*“ Participantky například trápí, že partner jejich profesi nebere dostatečně vážně a žena je ta, která se musí ve vztahu přizpůsobovat, protože ona „*si to vždycky může nějak zařídit!*“

I partneři s převážně pozitivním a tolerantním postojem k profesi partnerky mohou za určitých podmínek participantčino pracovní nasazení odmítat. Negativní postoj k ženině profesi není vždy motivován pouze nesouhlasem s partnerčinou profesí kvůli vlastním potřebám na straně muže. Většina nesouhlasných postojů partnera (celkem u 15 participantek) je naopak způsobena tendencí ženu chránit. Muž tedy funguje jako vnější usměrňující „brzda“ proti přepracování, která koriguje ženinu nadměrnou aktivitu, jak bude popsáno v dalších výsledcích věnujících se roli partnera ve zvládnání dvojí role ženy. Znamená to, že nesouhlas partnera s přepínáním se, s prací po večerech, víkendech a dovolených může nabývat i pozitivního efektu na ženinu spokojenost v partnerství a profesi, také na její zdraví a duševní hygienu. Forma projevení nesouhlasu partnerem je různá. Může jít o prosté komentování situace, udělování rady a doporučení, např. „*Běž spát!*“ V krajních případech jsou muži nuceni nutkavé tendence ženy zahlcovat se prací (např. i v době společných dovolených) kritizovat a řešit je i velmi radikálním způsobem: „*Pokud to nezměníš, tak se rozejdeme*“, který je však ženami reflektován jako přiměřený a potřebný pro vymezení hranic osobního a pracovního života. Partneři těchto patnácti žen tedy projevují toleranci, ale jen do určité míry. V obdobích spojených s většími nároky profese (psaní posudků k diplomovým pracím, vlastní tvůrčí činnost na publikačních výstupech a kvalifikačních pracích, grantová činnost aj.) je činnost žen ze strany partnerů více omezována a kritizována, obzvláště je-li situace dlouhotrvající, a pokud výrazným způsobem zasahuje do osobního života rodiny:

„Co už mu pak třeba vadilo, tak to bylo to období, kdy jsem musela opravdu pracovat od rána, že to bylo takové pracovní náročnější období, že pak už jsem nestíhala nic dalšího, jenom jsem byla unavená. A to už se mu nelíbilo samozřejmě.“

V druhém analyzovaném okruhu byly zachyceny **role, které partner zastává a kterými ženě pomáhá zvládat a regulovat pracovní činnost a skloubit ji s osobním životem**. Pro všechny participantky má jejich partner zásadní roli v tom, aby dokázaly úspěšně zvládnout různorodou a časově náročnou práci ve vědě a na univerzitách. Přispění partnera a jeho tolerantní postoj je takřka nezbytností zejména tam, kde jsou v rodině malé děti, děti často nebo chronicky nemocné, dále také v případech, kdy rodina nedisponuje dostatečnou podpůrnou sítí (např. babičky pomáhající s hlídáním dětí), i tehdy, když žena zastává více funkcí a její práce obsahuje vědeckou, manažerskou, administrativní i výukovou činnost. Přístup partnera k ženě, k její práci i k rodině je téměř tak důležitý, jako vlastní strategie ženy. Role partnera vychází z jeho postoje k profesnímu životu své partnerky.

Partner přispívá ke zvládnutí nároků profese a rodinného života ve všech případech (N=32) na více rovinách. Například poskytuje nadhled a usměřňuje ženiny myšlenky a emoce svým flegmatictější postojem, současně ženu upozorňuje, pokud se přepíná a nemá dostatek odpočinku, přispívá ke zvýšení životní spokojenosti a kvality ženina života, zejména motivací k volnočasovým aktivitám a relaxaci. Podílí se také aktivně na chodu domácnosti a na péči o děti.

„To je tak milion věcí, co mi v partnerství pomáhá. Nejvíce taková ta možnost si popovídat, protože tím, že on je chemik, tak ví, o čem mluví ten druhý a případně mu může dát nějakou radu. Člověk se pak podívá na ten problém z trochu jiného směru. Určitě je mi oporou, a ve všem. Já si s ním můžu popovídat o všem, o soukromém i o pracovním, no a vím, že se na něj můžu sto procentně spolehnout.“

Některé subkategorie popisující role partnera mají pro participantku význam psychicky podpůrný (*partner jako přítel a důvěrník*), kdy partner ženě poskytuje psychickou podporu, možnost sdílení, dává jí pocit bezpečí a jistoty a zvyšuje její pocit vlastní hodnoty v profesním životě. Psychicky instrumentální roli partnera lze interpretovat jako pocit jistoty, že partner pomůže v domácnosti, s dětmi či v odborných záležitostech. Partner přispívá ke zvládnutí dvojí role ženy také materiální (*partner jako živitel rodiny*) a instrumentální (*partner jako pomocník v domácnosti*) pomocí. Zjistili jsme, že partner do jisté míry ovlivňuje ženinu pracovní činnost ve smyslu povzbuzení či mírnění. Má tedy pro profesní roli ženy rovněž význam usměřňující (*partner jako regulátor činnosti, partner jako motivátor*). Sociální role partnera spočívá především v podpoře v relaxaci a v udržování psychohygieny participantky.

Některé role obsahují více významů, z nichž jeden je vždy dominantní. Dominantní význam role partnera pak určuje její zařazení v našem schématu (viz obrázek 1). *Partner jako pomocník v odborných věcech* pro participantku například představuje zdroj psychické podpory, neboť se podílí na profesních rozhodnutích ženy, usnadňuje a urychluje pracovní činnost a současně se svou partnerkou tráví čas. Prioritní význam této role je však instrumentálně materiální pomoc tak, jak je zaznačeno v obrázku.

Všechny dosud uvedené subkategorie mají pozitivní psychický dopad. Role partnera znesnadňující harmonizaci osobního a profesního života souvisejí s jeho negativním postojem

k profesi participantky, či s nepochopením, které ženy pociťují ze strany partnera (*upozadující partner*). Přiřazení subkategorií k jednotlivým kategoriím a konkrétní aspekty, které subkategorie blíže vysvětlují, shrnujeme pro přehlednost v obrázku 1.

Subkategorie lze také uvést do souvislosti buď s oblastí práce (*partner jako pomocník v odborných a profesních záležitostech*), nebo rodiny (*partner jako rodič*). Jednotlivé role partnera se vzájemně doplňují a významově se překrývají.

Obr. 1: Role partnera ve zvládnání skloubení osobního a pracovního života ženy a jejich aspekty

KATEGORIE	SUBKATEGORIE	VYSVĚTLUJÍCÍ ASPEKTY
Psychicky podpůrná role partnera	Partner jako přítel a důvěrník	důvěra, sdílení
	Partner jako útočiště a zázemí	pocit jistoty a bezpečí
	Partner jako podpora	psychická podpora
	Partner jako osoba se stejnými hodnotami a budoucími cíli	pochopení, pocit sounáležitosti
	Oceňující partner	potvrzení vlastní hodnoty, uznání
Psychicky instrumentální podpora	Partner vycházející vstříc	vstřícnost partnera, pomoc se skloubením
	Partner jako spolehlivá jistota	spolehlivá pomoc partnera, opora
Instrumentálně materiální pomoc	Partner jako živitel rodiny	finanční jistota, umožnění seberealizace
	Partner jako pomocník v domácnosti	pomoc s domácími pracemi
	Partner jako dobrý otec	podíl na péči o děti a jejich výchově
	Partner jako pomocník v odborných věcech	odborná pomoc, jistota v rozhodování
Usměřující role partnera	Partner jako regulátor činnosti	psychohygiena
	Partner jako kritik	zpětná vazba
	Partner jako usměřovatel	náhled, usměrnění stanovisek
	Partner jako motivátor	motivace, povzbuzení
Sociální role partnera	Partner na volný čas	uvolnění, odpočinek, společný čas
	Partner se smyslem pro humor	odreagování, zdroj energie
Harmonizaci znesnadňující role partnera	Nepodporující partner v důsledku nezvládnutí ženina úspěchu	malá podpora, nedostatečné sdílení, partnerská nespokojenost, únik do světa práce
	Upozadující partner	frustrace potřeby seberealizace
	Partner nechápající problémy	pocit nepochopení

Pozitivní role partnera (prvních pět kategorií na obr. 1) úzce souvisejí s jeho kladným postojem k profesi ženy. Shodně se proto 28 participantek vyjadřuje především k podpůrným rolím partnera popsáním podrobněji v rámci subkategorií níže.

Celkem 25 participantek se o svém partnerovi explicitně vyjadřuje jako o nejbližším příteli a důvěrníkovi. Hlavní společnou hodnotou je pro partnery tedy důvěra. Pro participantky je partner důležitý, protože s ním mohou vést otevřený rozhovor, mohou společně nést, sdílet a svěřovat se s těžkostmi i radostmi, protože pro ně má partner pochopení a jejich starostem rozumí.

„Postrádala bych toho nejbližšího člověka, protože je spousta věcí, které nelze říct dětem, nejde říct kolegyním, rodičům, nebo já už mám jenom maminku, kamarádkám možná ano, ale je fakt, že manželovi říkám úplně všechno a často si říkám, že ho to i může zatěžovat, ty moje pracovní problémy. Já mu to vždycky všechno vyklopím a naučil se to poslouchat.“

Dvanáct žen ve svém partnerství nachází klid, pochopení, zázemí a pocit bezpečí. Partnerství představuje pevný a stabilní středobod života těchto žen, kam přicházejí unavené a vypjaté z práce a nacházejí jistotu v podobě člověka, který s nimi jejich těžkosti sdílí, umožňuje je odreagovat a zmírňuje psychické napětí. Vědomí jistého zázemí, které je pro většinu žen prioritou, jim umožňuje překonat náročnější profesní období, pracovní těžkosti a nejistoty.

„Je to takový ten pocit toho domova... Samozřejmě můžeš mít psa, který tě bude vítat vždycky. Ale jako takové to, že když přijdu domů, tak je tam někdo, kdo na mě čeká a kdo si se mnou dá tu večeri a je rád, že mě uvidí.“

Pozitivní role partnera je 30 participantkami pozorována v aktivní podpoře partnera, která je autentická a přirozená a vychází z partnerova pochopení a pocitu zázemí v partnerském vztahu.

„Můžu přijít s jakýmkoliv problémem, nemusím se obávat, že se setkám s nepochopením a nějakým způsobem vždycky dojdeme k nějakému konsenzu, že vlastně si můžu nechat poradit a nemám pocit, že bych udělala špatně.“

Některé participantky (n=9) hovoří o podpoře v náročných, krizových a kritických obdobích rodinného i profesního života, například při dopisování kvalifikačních prací, publikací, při narození dětí a v péči o malé a nemocné děti, v případě vlastní nemoci apod., většina se však shoduje na podpoře v každodenních záležitostech (n=21). Dvě participantky vnímají podporu partnera jako částečnou, neúplnou, či projevovanou pouze v náročnějších obdobích života, nikoliv však běžně a přirozeně. Jedna participantka doslova uvádí: *„Stál za mnou, bylo-li to potřeba. Běžně však nikoliv.“* Jiná participantka zase postrádá jeho podporu v oblasti naslouchání a sdílení podobných názorů.

Čtrnáct participantek sděluje, že pozitivní postoj partnera je projevován jako obdiv, fandění, úcta či hrdost partnera při úspěších své partnerky. Partner oceňuje také prestiž akademického povolání, což ženám umožňuje potvrzení jejich hodnoty jako schopné a úspěšné pracovnice. Participantkám tento postoj partnera umožňuje svěřit se se svými úspěchy bez obavy z nepochopení. Základem tohoto pro ženu důležitého aspektu je schopnost muže vážit si inteligence a vzdělání ženy, jak výstižně popisuje jedna z participantek: *„Je pro mě důležité, že si partner dovede vážit i mé inteligence a vzdělání, to pro mě byl největší*

problém v minulosti, a proto jsem si dlouho nemohla najít partnera. Jsem pro něj ženou, která se mu líbí a se kterou může i o určitých věcech mluvit. “

Velmi důležitou roli hraje partner při udržování hranic mezi profesní a osobní oblastí v rámci regulace pracovní činnosti a odpočinku u 10 participantek. Pokud se žena přepíná, pracuje po večerech a o víkendech a podléhá pracovnímu stresu, partner ji upozorňuje a od dalšího přepínání zrazuje, čímž žena získává zpětnou vazbu a je schopna dosáhnout náhledu na své nezdravé chování. U většiny žen zapojených do výzkumu se objevuje větší či menší tendence k zahlcování. Partner působí jako regulátor činnosti, a přispívá tak k dodržování psychohygieny ženy a nepřímo i k udržování její psychické stability, harmonie a životní spokojenosti.

„Občas se na mě kouká, jako bych byla z Marsu v tomhle směru, ale občas řekne: ‘hele nejseš tam už moc dlouho?’, ‘vykašli se na to’, ‘sekni s tím’ a ‘je vidět že už toho máš dost, koukáš jen do zdi.’ Protože někdy toho člověk má dost...“ – „Dává mi svobodu... ale byl to taky on, který mě upozorňoval, ať si to dělám, jak chci, ale že by bylo dobré, kdybych si nějak začala upravovat ten poměr pracovního a osobního života.“

Omezování pracovní činnosti partnerem je přijímáno lépe, pokud žena cítí, že je motivována potřebou chránit její zdraví či zájmy rodiny³. Pokud se žena domnívá, že partner ji odrazuje od pracovní činnosti kvůli sobě (například proto, že je ohrožena jeho prioritou u ní a že mu vadí nedostatek společného volného času), jeho chování sice chápe, ale nepovažuje jej za přínosné.

Role regulátora pracovní činnosti je podle participantek pro udržení harmonie pracovní i partnerské spokojenosti nezbytná především právě pro ženy v akademické profesi, kde je práce vysoce specifická. Podmínkou však je otevřená komunikace mezi partnery.

„Myslím si, že dávat ženě zpětnou vazbu je velmi důležité. Byť je to pro ni třeba stresující, protože má pocit, že jí to ten partner vyčítá. Může ji tak ale zároveň i přimět k tomu, aby s tím něco dělala, protože si myslím, že to je o zcvoknutí, když je to taková bezbřehá práce. Musí s ní proto komunikovat zavčasu, dávat tu zpětnou vazbu zavčas, ne až ve chvíli, kdy je to pro ni neúnosný... Snažit se jí přimět udělat si konkrétní plán, že konkrétně tady ty dny jsme spolu nebo o víkendech nepracuješ nebo takhle...“

Participantky (n=3) oceňují partnerovu přímoučarost, upřímnost a smysl pro oprávněnou kritiku, která, podobně jako subkategorie předchozí, je pro ně zpětnou vazbou, reguluje a usměrňuje jejich profesní činnost.

„Velmi kriticky řekne, když mi něco nejde, jakože tohle prostě fakt jako nedělej, do toho se nepouštěj. Nebojím se za ním jít a říct mu, a on dokáže být někdy velice upřímný, ale to je pro mě velice důležité, dává mi to zrcadlo, zpětnou vazbu.“

Kromě toho, že partner ženu podporuje a sdílí s ní její profesní starosti i úspěchy, jak bylo popsáno výše, poskytuje ženě také jiný úhel pohledu na problematiku, která ženu aktuálně zatěžuje, pomáhá jí zorientovat se tímto způsobem v dané situaci a zaujmout stanovisko na cestě k řešení. Participantky (n=9) zmiňují, že partner je „*nohama na zemi*“, „*klid'as*“, *má větší nadhled, strážlivý a racionální názor*, ale také *flegmatictější přístup* a poskytuje ženě tzv.

³ V prvních momentech žena reaguje na partnerovo zrazování od pracovní činnosti obvykle nelibě, teprve později je pochopena motivace partnerova chování ve smyslu ochrany jejího zdraví.

mužský pohled na problém. Ve svých vlastnostech se tedy od ženy liší, ale doplňuje ji. Aby partner fungoval jako usměřovatel v názorech a stanoviscích, musí být současně ženiným důvěrníkem a podporovatelem. Současně s kognitivním usměrněním myšlenek partner koriguje emoční stav ve vypjatých profesních situacích.

„No, on je totiž ten, kdo nedělá unáhlená vyjádření a má takový ten nadhled. Ví, že ty moje problémy jsou spíš pseudoproblémy, z hlediska toho, o co v životě potom jde, když právě třeba to zdraví vám začne chybět a tak... takže v tom bych řekla, že on mě tak jako stabilizuje a vyrovnává.“

Tři participantky uvádějí významné propojení partnera s jejich profesním životem. Byl to právě on, kdo ženu motivoval k akademické dráze, k přijetí zásadních pracovních nabídek a klíčových rozhodnutí, kdo ji povzbuzoval během náročných období kariéry v dalším snažení a vytrvání v profesi i přes časové a psychické nároky.

„Říkala jsem, že na tuto významnou pozici nemám, že jsem na to moc mladá a že by to měl dělat nějaký docent. A ba naopak on mě přesvědčil o tom, ať to zkusím. Že si myslí, že bych to měla zkusit, když mám tu hozenou rukavici, a že na to mám. A zatím to vypadá, že měl pravdu.“

Prevenčí zatěžujícího dopadu nároků profese na partnerský vztah je pro participantky (n=9) společně trávený volný čas, společné zájmové aktivity a projekty⁴ partnerů, které působí jako zdroj a zásobárna energie po dobu pracovního vyčerpání. Posílení vztahu se děje prostřednictvím sdílení určité aktivity. Touto činností může být i společná obliba vaření, zahradničení, rekonstrukce domu a další aktivity spojené s udržováním domácnosti, ale také s různorodými volnočasovými činnostmi a zájmy od kultury až po nejrůznější sporty.

„Někteří lidi se hádají a rozvádějí, když spolu pracují, a my naopak, když pracujeme společně, když malujeme byt nebo stavíme skleník, tak tam to je naopak absolutní souhra.“

Hlavní role v organizaci domácích prací ve všech případech příslušela ženám. Ve většině partnerství je ale rozdělení domácích prací aspoň do jisté míry zastupitelné. Dá se tedy říct, že příspěvek partnera v udržování domácnosti, ve vaření a v zajišťování zázemí je pro ženino zvládnutí profese i domácnosti nezbytné. Explicitně byl významný podíl na domácích povinnostech jako aspekt zvládnutí dvojí role ženy vyjádřen u 22 participantek, výpomoc partnera pouze v době zvýšených nároků se týkala tří participantek.

„Já musím říct naprosto upřímně, že partner nejenom pomáhá, ale partner se podílí a někdy velmi významně tím, že je pořádkumilovný a zjistil v posledních letech, že já vůbec nestíhám ten úklid. A naprosto automaticky, já ho nemusím žádat. Takže v tom je úžasný. Na to, že je muž, dělá v té domácnosti hodně.“

Významným aspektem podpory partnera při zvládnutí jejich dvojí role byl pro 15 participantek podíl partnera na péči o děti a jejich výchově, který souvisí s prioritou dětí v životě těchto žen⁵. Partner se v péči o děti střídá se ženou a časově se jí přizpůsobuje, například vyzvedává děti ze školky či ze školy. Dokonce plně zastupuje ženu, pokud je delší dobu mimo domov⁶, či v případě nemoci, v době výuky a v období zvýšených profesních

⁴ Objevovalo se například sestavování rodokmenu a sběratelství knih.

⁵ Hodnotu dětí potvrdily i pozorované nonverbální emoční reakce participantek v průběhu rozhovoru (dojetí, úsměv, důraz v hlase aj.).

⁶ V případě stáží, zahraničních konferencí, výzkumných cest apod.

nároků⁷, a to v běžné péči, v přípravě dětí do školy, v zajišťování jídla. Děti vychovává a věnuje se jim ve volném čase. Ženy nejvíce oceňují pomoc partnera s dětmi v období po rodičovské dovolené, kdy dochází k nakupení povinností a žena se musí adaptovat na pracovní prostředí a případné změny na pracovišti. Samotná separace od dítěte je pro ženy velmi psychicky náročná, sdílení starosti o dítě je proto pro ženu velkou podporou. Participantky dále oceňují jednotný názor na výchovu dětí.

„Já musím říct, že kdyby mně bejval nepomohl, tak bych to asi nemohla dělat. Takže celý víkend jezdil s kočárkem a já jsem se pořád učila a jen jsem dítě nakrmila.“

Další instrumentální formou pomoci je pro participantky (n=16) pomoc partnera v odborných věcech, pracovních záležitostech a možnost konzultace profesních rozhodnutí s partnerem, jež má pro participantku význam spíše podpůrně psychologický. Přímá pomoc se týká jak mužů ze stejné profesní oblasti, u nichž se zakládá na znalosti oboru a profesní zkušenosti, tak i partnerů se zcela odlišnou odborností, kteří se orientují v technické, ekonomické, manažerské sféře a v oblasti informačních technologií, nebo pomáhají partnerce s jazykovými korekturami. U partnerů ze stejné profesní oblasti je výhodou vzhledem do profesních nároků akademického prostředí, které vede k většímu pochopení ze strany partnera a přesnějším očekáváním od participantky.

„Vzhledem k tomu, že jsem ze Slovenska, tak samozřejmě v začátcích jsem měla problémy s češtinou, takže já bych postrádala mého partnera, protože mi hodně pomáhal při korekturách českého textu. I vůbec odborného, protože on je takový všestranný, takže jako umí mi říct svůj názor na to, jestli to je dobré nebo není.“

Osm participantek považuje partnerův finanční příjem za nosný pro rodinný rozpočet, a to dokonce do té míry, že je pro její setrvání v akademické profesi nezbytný. Partnerův finanční příjem doslova umožňuje to, že žena může dělat práci, která ji baví a naplňuje, a přitom nemusí mít starost, že by rodina strádala po finanční stránce. Důvodem je nízké finanční ohodnocení akademické práce i přes velký objem práce, kvůli němuž není prakticky možný přivýdělek v jiném zaměstnání. Mzda z grantové činnosti je pro ženy s rodinami zase časově omezenou variantou. I přes velké profesní vytížení žen je partnerův finanční příjem vždy až na výjimky (n=3) pro rodinu hlavní a tedy existenční.

„Vzhledem k tomu, že musím řešit jinou otázku, a tou je pro všechny otázka financí, a tady jako vysokoškolskéj pracovník bych si nemohla hrát na vědu a vědeckýho pracovníka, kdybych neměla manžela, a ten mě finančně zásobuje, ten mě živí a všechno tohle táhne, tak si myslím, že by to bylo jiné. Kdyby mě ten manžel nezásoboval, tak bych v té práci musela dělat mnohem víc, ale na úkor té spokojenosti v osobním životě. Toho jsem si rozhodně vědoma.“

Subkategorie týkající se rolí partnera, které ženě znesnadňují harmonizaci osobního a profesního života a dosažení profesního uspokojení, zmiňují celkem 4 ženy (poslední kategorie na obr. 1). Přítomnost těchto subkategorií v chování partnera zvyšuje profesní i partnerskou nespokojenost participantek.

V jednom případě je partner ženy nepodporující v důsledku nezvládnutí jejího úspěchu, což participantce brání v úplném partnerském sdílení. Pocity nepochopení z jeho strany u této ženy zapříčiňují diskomfort v partnerském životě a úniky do světa práce.

---

⁷ Např. při finalizaci kvalifikačních prací.

Jiná participantka vnímá partnera tak, že upozaduje její profesní dráhu a preferuje vlastní. Nedobrovolné ústupky před kariérou partnera ženě nedovolují, aby se naplno věnovala své profesi, způsobují frustraci potřeby seberealizace a vznik konfliktu rodina – práce.

Dvě participantky vnímají limity v opoře partnera. Partner problémy těchto žen buď nechápe, nebo je bere s příliš velkým optimistickým nadhledem, zlehčuje tak situaci a banalizuje problémy, které participantky vnímají jako subjektivně důležité. Ženy se proto na partnera obracejí jen v některých situacích, nikoliv vždy.

V rámci další analýzy rozhovorů jsme si povšimli skutečnosti, že ženám často pomáhá už jen **osobnostní nastavení partnera a jeho vlastní strategie**, s nimiž se s časovou náročností ženiny profese vyrovnává. Třetí analyzovaný okruh popisuje role partnera, které ženám ve zvládnání dvojí role pomáhají. Oproti kategoriím druhého analyzovaného okruhu se liší tím, že efektivnímu skloubení profese a rodiny přispívají sekundárně a nepřímo.

První kategorií je osobnostní nastavení partnera přispívající ke kvalitě partnerského vztahu.

Doslova základní podmínkou funkčního vztahu a současně efektivního zvládnání dvojí role je podle 22 participantek snaha obou partnerů zvážit a skloubit své časové možnosti, diskutovat o nich a vyjít si vzájemně vstříc. Pokud by však nebyla tato snaha i na straně partnera, nebylo by možné stávající práci vykonávat: „*Ono je to potřeba fakt vzájemně. Vždycky se to musí nějak kompenzovat. Já to vidím třeba na sobě, že oni skutečně moc doma hoši neremcají, tak zase já jim vyjdu ve spoustě věcí vstříc... ta reciprocita tam musí nějakým způsobem fungovat, ale musí chtít i partner, i když prostě primárně se uhýbá kvůli mým věcem...*“

Sedmnáct žen uvádí, že jak pro partnerskou spokojenost, tak i pro zvládnutí požadavků profese je důležité stejné osobnostní a hodnotové nastavení partnera, které přispívá k pochopení participantčina profesního nasazení a samozřejmě i k aktivní podpoře a pomoci partnera popsané v subkategoriích druhého analyzovaného okruhu.

„*Máme se furt hodně rádi a máme takový svůj svět jako děti, máme podobný hodnoty a pohled na život... trochu mi to tak přijde, že se podporujeme v nějakých našich snech a plánech, a dovedeme si tak jako společně užívat ten čas, kdy jsme spolu.*“

Druhou kategorií tohoto výzkumného okruhu jsou osobnostní strategie partnera zaměřené na vlastní zvládnání, kam řadíme rovněž dvě subkategorie popsané v následujících odstavcích.

Devět participantek popisuje svého partnera jako zralou a chápající osobnost a „samostatnou jednotku.“ To se projevuje především v již dříve popsaných pozitivních postojích k ženině profesi, současně však také v soběstačnosti a samostatnosti v rámci trávení volného času i v přístupu k domácím povinnostem. Ženy sdělují pocit úlevy, neboť nemusí brát zvláštní ohledy na mimořádné potřeby a časové nároky partnera. V důsledku tolerance a samostatnosti se společná domluva odvíjí od vzájemných kompromisů, nikoliv však od ústupků, které by byly výraznější na straně jednoho z partnerů.

„*On je našťástí hodně silná osobnost, takže má svoje zájmy a má svoji práci. Má koníček, v kterém je ojedinele dobrý. Takže on není závislý na tom, jestli já se mu budu věnovat a zaplním ten náš volný čas. On je hodně svérázný a soběstačný.*“ – „*Tím, že má v pořádku pocit vlastní hodnoty, tak mu absolutně nevádí říct nahlas, že bez problému nakupuje, a když jsem týden pryč, tak je schopný vyprat, uklidit, vyžehlit, uvařit si a nemá s tím jediný problém.*“

A vím, že ta domácnost tam neshoří a nebudu to tam dávat měsíc dohromady.“ – „On se umí zabavit, on si ten program udělat umí a nebere to jako ohrožující, nesoupeří s tou mojí prací.“

Seďm participantek popisuje, že partner zvládá situaci profesního vytížení s humorem. Partnerův smysl pro humor hodnotí pozitivně, neboť dopady profesních nároků na vztah i rodinu zmírňuje. Smysl pro humor je společným osobnostním znakem, který umožňuje oběma partnerům odreagování, často se jedná o velmi významný faktor společného života.

Diskuze

V České republice se jedná o první výzkum zabývající se psychologickými aspekty zvládnání a úspěšného skloubení akademické profese ženy a jejího osobního života, ačkoliv genderová znevýhodnění a nároky akademického povolání jsou českými sociology zkoumány a diskutovány poměrně často (Červinková, 2007; Havelková, 2007; Linková, 2007; Šaldová, 2007; Tupá, 2007; Vohlídalová, 2011). V zahraniční odborné literatuře lze najít psychologické studie jen zřídka. V úvahu je třeba brát odlišný historický kontext a společenské podmínky. Srovnatelnost výzkumů je obtížná také proto, že studie se liší zaměřením, metodami, charakteristikami výzkumného souboru. Většinou se jedná o kvantitativní studie zaměřené na dílčí osobnostní charakteristiky žen vědkyň, jejich spokojenost v partnerství (Minnotte et al., 2010), genderovou nerovnost akademického prostředí a genderovou politiku (Jacobs & Winslow, 2004) a zvládnání stresu z rolového konfliktu (Clark, 2001; Fox, Fonseca, & Bao, 2011; Wyss & Tai, 2010; Zhao, Settles, & Sheng, 2011). Naše kvalitativní výsledky mohou převládající výzkumná zjištění kvantitativní povahy spíše doplňovat, nežli je potvrzovat či vyvracet. Kvalitativní výzkumy se zase orientují obecněji na dvoukariérová partnerství různých profesí. Role partnera ve zvládnání skloubení profesního a osobního života žen zkoumají a diskutují již zmíněné studie sociologické, a to u nás (Červinková, 2007; Dudová, 2006), i ve světě (Hall & MacDermid, 2009; Hoschschild & Machung, 2012). Tyto ojedinělé studie však pojímají problematiku ze své sociologické podstaty spíše makroskopicky. Zaměřují se především na participaci partnera na rodinných povinnostech, v domácnosti a při výchově dětí (Dancer & Gilbert, 1993; Hall & MacDermid, 2009; Hoschschild & Machung, 2012). Jak ukázala naše zjištění, jeho role je však mnohem širší, a kromě instrumentální pomoci, jak jsme pomoc v domácnosti v našem výzkumu nazvali, je partner především zdrojem psychologické podpory a zastává i další role, kterými ženě pomáhá.

Partner a rodina představují i přes velké tendence k seberealizaci prioritu u většiny žen zapojených do výzkumu. Svě profesi však věnují většinu času, a to i v období volna či dovolené. Orientace vysoce vzdělaných žen i mimo rodinu je tedy zcela jasně prokazatelná, jak uvádí Bierzová (2006). Postoj muže k profesi partnerky a jeho role ve sladění profese a rodiny jsou proto pro všechny ženy zásadní. U 28 participantek se jedná o role převážně pozitivní. Ačkoliv nemáme k dispozici kvantitativní data, lze na tomto místě odkázat na výše zmíněný výzkum Minnotteové et al. (2010), ve kterém se autoři zabývali rovnocenným postojem partnerů k zapojení žen do práce a do rodinných povinností a potvrdili jeho

pozitivní korelaci s nižším prožitkem rolového konfliktu a vyšší partnerskou spokojeností. Pozitivní role partnera, jejichž součástí je i rovnocenný postoj partnera ke své i partnerčině profesi, byly v našem výzkumu identifikovány právě u 28 žen. Podporující partner je v těchto případech k práci své ženy po většinu času tolerantní. Má pro profesní ambice své ženy a potřebu seberealizace pochopení. Mívá podobné osobnostní vlastnosti, hodnoty, postoje a zkušenosti. Dokáže ženu ocenit, dosáhne-li úspěchů, a umí ji povzbudit a motivovat, pokud si nevěří. Při nakupení profesních nároků nebo v náročných životních obdobích, především při finalizaci doktorské či habilitační práce, nebo v době nástupu do práce po rodičovské dovolené, je ženě oporou a útočištěm, ve kterém ona nachází klid a jistotu. Pomáhá jí odborně i v profesních rozhodnutích, a při jejich realizaci pak stojí po jejím boku. Pokud však pracovní aktivita ženy překračuje určitou podle něj vhodnou hranici a pracovní nároky po dlouhou dobu zasahují do života partnerů a rodiny, muž nastavuje ženě zrcadlo, reguluje její pracovní činnost a pomáhá jí tak vymezovat hranice pracovního a osobního života. Umí být také konstruktivním kritikem, který ženu upozorní na její chyby.

Kromě regulujících a podpůrných rolí jsme identifikovali i instrumentálně materiální pomoc partnera. Vzhledem k nízkým finančním příjmům vysokoškolských pedagogů je pro ženu partner důležitý i existenčně. Finanční příjmy partnera umožňují rodinám do výzkumu zapojených participantek vést poměrně kvalitní život a především jim dovolují, aby se mohly realizovat v akademické činnosti takovým způsobem, aby zvládaly své role matky, partnerky a akademické pracovnice. I když je participantka jako akademická pracovnice výrazně časově vytížená, nebyla žádná z participantek primární živitelkou rodiny. Buď byly finanční příjmy obou partnerů přibližně rovnocenné ($n=3$), vždy u akademických párů, nebo byl primárním živitelem a nositelem finanční jistoty partner ($n=29$). Můžeme tedy konstatovat, že se v našem výběrovém souboru potvrzuje stereotyp muže jako živitele rodiny (srov. Červinková, 2007; Hochschild, 1997).

Partner, který pomáhá, je popisován jako osobnostně vyzrálý, soběstačný a samostatný, schopný postarat se nejen sám o sebe, ale i o celou domácnost a o děti v případě absence ženy, která není u žen akademické profese výjimkou vzhledem k nutnosti stáží, zahraničních výzkumných cest a účastí na konferencích. Participantky vědí, že se mohou na partnera spolehnout, což jim poskytuje klid pro práci, a nemusí se obávat toho, že se po návratu z práce setkají s výčitkami. V našem výběrovém souboru partneři ve většině ($n=22$) pomáhají svým ženám významně i v činnostech, které jsou stereotypně přisuzovány ženám (úklid domácnosti, vaření aj.), ačkoliv ženy jsou ve shodě se závěry Dudové (2006) vždy pomyslnou hlavou domácnosti. Ve srovnání s jinými výše zmíněnými výzkumy zabývajícími se participací mužů na domácích povinnostech (Hall & MacDermid, 2009; Hochschild, 1997), jsou partneři participantek v našem výzkumu vnímány jako angažovanější, ochotnější a více nápomocní, navíc tak činí zcela přirozeně. Zde však mohlo dojít k určitému zkreslení, neboť v našem výzkumu byly zapojeny pouze ženy, nikoliv oba partneři.

Ochota ke kompromisům a smysl pro humor je další velmi frekventovanou charakteristikou, kterou ženy mající oporu v partnerovi popisují. Ta se projevuje jednak v oboustranné snaze respektovat pracovní nasazení partnera, ale také ve vyjití si vsříc v rámci trávení volného času. Participantky mají ponejvíce zdravý a fungující vztah ($n=28$), na partnera se po práci těší a ve volném čase s ním čerpají energii do další práce. Stejně jako ve

výzkumu socioložky Dudové (2006) i z našich rozhovorů vyplývá, že pro účastnice výzkumu je prioritní spíše způsob a kvalita trávení volného času s rodinou a s partnerem tak, aby byl naplňující pro všechny zúčastněné, nežli jeho množství, které je omezeno náročností profese.

Limity na straně partnera jsou zapříčiněny především nepřijetím ženina profesního úspěchu a neuznáním jejího oboru, které žena cítí i v jeho širší rodině. Upozorňování na nedostatky, nízká úroveň podpory a přesvědčení ženy, že své profesní úspěchy musí před partnerem skrývat, jsou aspekty přispívající k partnerské nespokojenosti, ale také k potřebě utíkat před tímto partnerovým nepochopením do práce a upínat se na ni. Ačkoliv naprostá většina žen uvádí jako nejdůležitější hodnotu rodinu a partnerství, nutnost přizpůsobit a omezit svou profesní dráhu kvůli prioritní kariéře partnera frustruje potřebu seberealizace, která má dopad i na celkovou životní spokojenost participantky, což opět doplňuje zjištění Minnotteové et al. (2010).

Benokraitis (2012) konstatuje, že ženy akademičky mají tendenci vybírat si partnera ze stejné profesní oblasti, což je pro ně výhodnější. V našem výzkumu se jednalo o jednu čtvrtinu žen (n=8) uvádějících partnera akademika. Výhodou těchto párů je větší schopnost vcítit se do partnera a chápat jej, nevýhodou v některých případech nutnost upozadovat vlastní profesní dráhu před kariérou partnera. Tuto nevýhodu vnímají 3 z těchto 8 žen.

Naše závěry se týkají žen pracujících v akademickém prostředí, které jsou minimálně tři roky v partnerském vztahu a jejichž účast na výzkumu byla zcela dobrovolná, což představuje určitý limit výzkumu. Dá se předpokládat, že s větší frekvencí vstupovaly do výzkumu ženy, jejichž partnerství je funkční a které vykazují vyšší míru partnerské spokojenosti. Nabízí se nám proto možnosti dalšího směřování výzkumu, například na cílovou skupinu žen, kterým se partnerský vztah rozpadl, nebo jsou v něm nespokojeny. Tato zajímavá varianta by mimo jiné představovala větší nároky na získání výzkumného souboru. Druhou alternativou, která by nám umožnila rozšíření výzkumných závěrů, je zapojení partnerů do výzkumu. Výhledově o tom uvažujeme, ale při nedostatku psychologických výzkumů dané problematiky jsme považovali za logické nejdříve ji podrobně prozkoumat pohledem žen.

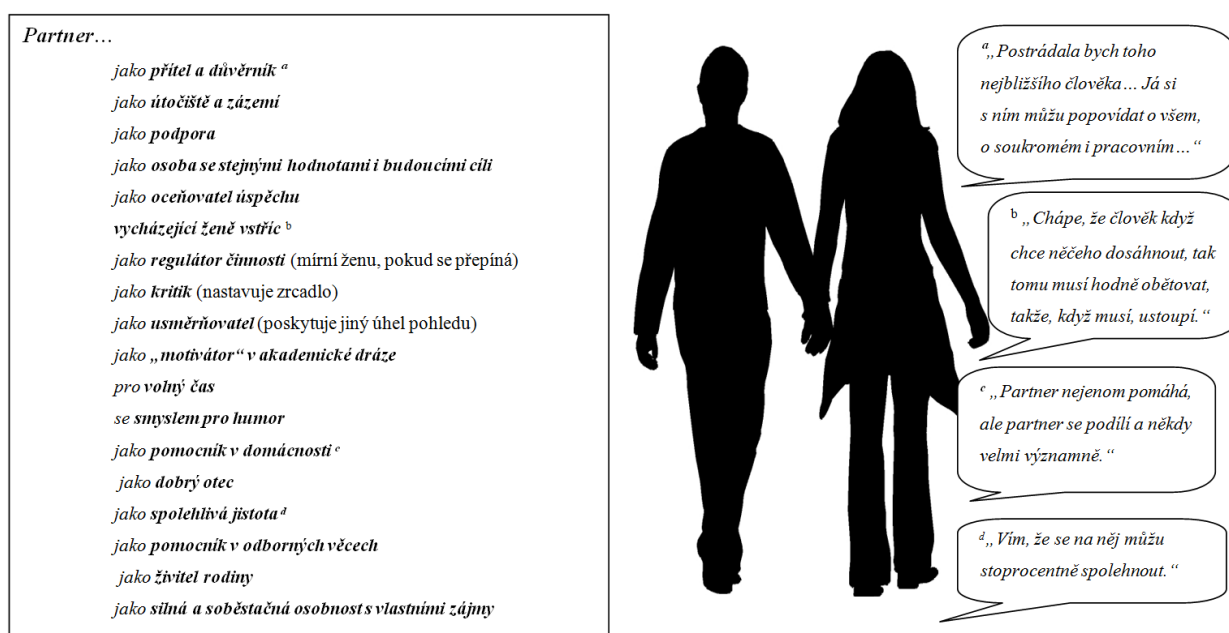
Závěr

Výsledky našeho výzkumu nelze zevšeobecňovat už kvůli jeho kvalitativní podstatě. Naše zjištění spíše doplňují dosavadní kvantitativní výzkumy a prohlubují sociologické poznatky. Ukázalo se, že funkční partnerský vztah usnadňuje ženám nejen sladování profesního, rodinného a osobního života, ale i samotné zvládnutí požadavků profese, a to v mnoha aspektech. Kromě nejčastěji diskutované instrumentální pomoci v domácnosti, s podílem na výchově a péči o děti a finančním zajištění, byly jako subjektivně důležité zmiňovány především psychologické a podpůrné role partnera. Partneři hrají důležitou úlohu i při regulaci pracovní činnosti a dodržování psychohygieny participantek, čímž významně přispívají k jejich životní spokojenosti. Naše závěry naznačují, že pokud chce být žena úspěšná v profesní oblasti i jako matka a partnerka, je pro ni fungující partnerský vztah doslova alfa a omegou. Většina žen hovoří převážně o pozitivních rolích partnera, které shrnuje obrázek 2. Negativní postoj a role partnera přispívají k rozvoji vnitřního i vnějšího

konfliktu práce – rodina a konfliktu rodina – práce, k nadměrnému unikání do práce a upínání se na ni na jedné straně a ke studu za profesní úspěchy na straně druhé, či k frustraci vlastní potřeby seberealizace. Všechny uvedené aspekty mohou mít negativní dopad na psychické i fyzické zdraví žen v akademických i jiných časově náročných povoláních, v nichž podobně dochází k růstu profesních nároků⁸.

Zmapovaný význam jednotlivých rolí partnera má bezprostřední praktické využití pro profesně vytížené ženy nejen z akademické sféry, a to v rámci partnerského i rodinného poradenství, či ve formě osvěty na vědeckých pracovištích a univerzitách. Uvedené závěry budou základem pro zformulování doporučení, která by podobně vytíženým ženám pomáhala v efektivním skloubení obou oblastí a v dodržování zásad zdravého způsobu života.

Obr. 2: Pozitivní role partnera ve zvládnání skloubení akademického povolání a osobního života

Literatura

- Benokraitis, N. J. (2012). *Marriages and families. Changes, choices and constraints* (7th Ed.). Prentice Hall: Pearson Education.
- Bierzová, J. (2006). Rozdělení domácích prací a péče o děti. In A. Křížková, H. Maříková, H. Hašková, & J. Bierzová (Eds.), *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita* (s. 19-26). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Clark, S. C. (2001). Work cultures and work/family balance. *Journal of Vocational Behavior*, 58(3), 348-365.
- Coser, R. L., & Rokoff, G. (1971). Women in the occupational world: Social disruption and conflict. *Social Problems*, 18(4), 535-554.
- Cresswell, J. W. (2003). *Research design. Qualitative, quantitative, and mixed method approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.

⁸ Subjektivně vnímané nároky akademického povolání u žen budou předmětem dalších publikačních výstupů.

- Čermáková, M., Maříková, H., Šanderová, J., & Tuček, M. (2000). *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Červinková, A. (2007). Na vědecké dráze: příští zastávka „rodičovství“. In K. Šaldová, *Cesty labyrintem: o vědecké profesi, soukromém životě a jejich propojování* (s. 26-35). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Český statistický úřad (2011). *Zaostřeno na ženy a muže 2011*. Získáno z http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/1413-11-r_2011.
- Dancer, L. S., & Gilbert, L. A. (1993). Spouses' family work participation and its relation to wives' occupational level. *Sex Roles*, 28 (3/4), 127-145.
- Dudová, R. (2006). Partnerský život a sladování práce a rodiny v páru u žen a mužů v manažerských pozicích. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 7(2), 58-62.
- Fox, M. F., Fonseca, C., & Bao, J. (2011). Work and family conflict in academic science: Patterns and predictors among women and men in research universities. *Social Studies of Science*, 41(5), 715-735.
- Gareis, K. C., Barnett, R. Ch., Ertel, K. A., & Berkman, L. F. (2009): Work-family enrichment and conflict: Additive effects, buffering, or balance? *Journal of Marriage and Family*, 71, 696-707.
- Gilbert, L. A. (1993). *Two careers/one family: The promise of gender equality*. Newbury Park: Sage Publications.
- Gröpel, P. (2006): Rovnováha životných oblastí vo vzťahu k naplnenosti potrieb a spokojnosti so životom. *Československá psychologie*, 50, 71-83.
- Gröpel, P. (2007). *On the theory of life balance*. Saarbrücken: VDM Verlag.
- Gröpel, P., & Kuhl, J. (2009): Work-life balance and subjective well-being: The mediating role of need fulfilment. *British Journal of Psychology*, 100, 365-375.
- Hakim, C. (2000). *Work – lifestyle choices in the 21st century. Preference theory*. Oxford: University Press.
- Hall, S. S., & MacDermid, S. M. (2009). A quantitative typology of dual-earner couples: Unanswered questions about circumstance, motivations, and outcomes. *Journal of Family and Economic Issues*, 30, 215-225.
- Havelková, H. (2007). Problém takzvané harmonizace: náprava nezamýšlených důsledků moderní společnosti. In K. Šaldová, *Cesty labyrintem: o vědecké profesi, soukromém životě a jejich propojování* (s. 10-17). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hochschild, A. (1997). *The time bind: When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Books.
- Hochschild, A., & Machung, A. (2012). *The second shift. Working families and the revolution at home*. New York: Penguin Books.
- Jacobs, J. A., & Winslow, S. E. (2004). The academic life course, time pressures and gender inequality. *Community, Work & Family*, 7(2), 143-161.
- Křížková, A. (2002). *Životní strategie manažerek: případová studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Křížková, A., & Helšusová, L. (2002). *Sociální kontext žen pracujících v řídicích pozicích: analýza odlišnosti životních postojů a názorů mužů a žen v české společnosti v závislosti na jejich pracovním postavení*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Linková, M. (2007). InSTITUTE, vědní politiky a gender, aneb jak se z jasně narýsované cesty stává labyrint. In K. Šaldová (Ed.), *Cesty labyrintem: o vědecké profesi, soukromém životě a jejich propojování* (s. 18-25). Praha: Sociologický ústav AV ČR.

- Minnotte, K., Minnotte, M., Pedersen, D., Mannon, S., & Kiger, G. (2010). His and her perspectives: Gender ideology, work-to-family conflict, and marital satisfaction. *Sex Roles*, 63(5/6), 425-438.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S., & McMurrin, R. (1996). Development and validation of work-family conflict and family-work conflict scales. *Journal of Applied Psychology*, 81, 400-410.
- Pepitone-Rockwell, F. (1980). *Dual career couples*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Rapaport, R., & Rapaport, R. N. (1976). *Dual-career families re-examined*. London: Martin Robertson & Company Ltd.
- Šaldová, K. (Ed.). (2007). *Cesty labyrintem: O vědecké profesi, soukromém životě a jejich propojování*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Tupá, B. (Ed.). (2007). *Dámský gambit: Zahájení akademické dráhy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Vohlídalová, M. (2006). Pracovní život a partnerské rozchody. *Socioweb*, 12, 5-7. Získáno z <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=238&lst=120>.
- Vohlídalová, M. (2011). „Není možné přerušit práci a říct, že tady 4 roky nebudu“: o strategiích kombinace práce a rodičovství ve vědecké profesi. *Socioweb*, 9, 3-4. Získáno z <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=383&lst=118>.
- Voydanoff, P. (2005). Toward a conceptualization of perceived work-family fit and balance: A demands and resources approach. *Journal of Marriage and Family*, 67, 822-836.
- Wyss, V. L., & Tai, R. H. (2010). Conflicts between graduate study in science and family life. *College Student Journal*, 44(2), 475-491.
- Zhao, J., Settles, B. H., & Sheng, X. (2011). Family-to-work conflict: Gender, equity and workplace policies. *Journal of Comparative Family Studies*, 42(5), 723-738.